

GACKA ZAVALA – GEOGRAFSKI PRIKAZ

IVAN GOMERČIĆ

PREDGOVOR

Rijeka se Gacka kao smaragdna žila usijeca kroz suhi krš, a za sobom ostavlja zelenilo i život. Njene dubine skrivaju bogatstvo biljnog i životinjskog carstva, a njeni se rukavci i dalje probijaju uporno šireći život. No njena tajanstvena hladnoća ne skriva samo živi svijet već i mnoge tajne, ljudske sudbine i ljudske živote. Možda je to upravo iz osвете ljudima što su ograničili njen slobodan i zarobili je u betonske okove. Ipak, neki su dijelovi još slobodni. To se posebno odnosi na njene podzemne tokove koji svoju misterioznost još uvijek uspijevaju sačuvati od ljudskih očiju. Zbog ljudske nebrige nadzemni su rukavci nažalost zapušteni, ali bi se i njim mogla vratiti iskonska ljepota uz trud i volju.

1. RELJEF GACKE ZAVALA

Sa sjeveroistoka i jugozapada zatvorena je Gacka zavala **planinskim okvirom** Sjevernog Velebita - Male Kapele – Plješevice. Ispod ovih glavnih uzvišenja postupno se izdižu niža pobrđa – na sjeverozapadu prosječno 700 – 800 m visoko pošumljeno vapnenačko pobrđe prema Brinju.

Granično pobrđe prema perušićkom prostoru u sastavu Središnje Like, jasno je istaknuto reljefno diferenciranim područjem. Naročito je važan kontakt s Ličkim sredogorjem u pregribnoj zoni 600 – 700 m Janjča kose.

U Gackoj zavali se mijenjaju otvoreni veliki **poljski** prostori, izdužene **uvale** i izolirana manja **polja**, između kojih su zaostale niže skupine uzvišenja.

Glavna jedinstvena skupina unutrašnjih uzvišenja predstavljena je Ostrovičom (600 – 750 m) koja se preko nekih vapnenačkih bila iznad Švice veže s planinskim okvirom Senjskog bila (Velebit).

Južno, se javljaju samo osamljeni **humovi**, koji se uočljivo ističu iznad ravni otvorenog poljskog prostora: um (795 m), Umčić (533 m), Umac (546 m), Prozorina (648 m), Vital (557 m).

Otvoreni **poljski prostor** najveći je u južnom dijelu i zahvaća pravo Gacko polje, ravan od 26 km dužine i 16 km širine, koja se nastavlja u izduženoj udolini Drenova klanca.

Između Ostrovice i planinskog okvira na jugozapadu pruža se druga Brloško – kompoljska udolina s proširenjima manjih **polja**: Gusića polje i Hrvatsko polje.

Takvom složenom izgledu zavale prilagođen je i tok **rijeke Gacke**: jedinstven od izvora na krajnjem jugoistoku polja do Otočca a odatle razdvojen odvojcima na Švicu i spomenutim udolinama oko Ostrovice. U planinski okvir na sjeveroistoku uvlače se više položena izolirana manja polja: Dabra, Doljana, Vrhovina te na jugozapadu izdvojeno Kuterevo.

Ravno dno velikog Gackog polja isto kao i izduženih depresija s poljskim proširenjima ima vrlo neznatne visinske razlike: od najvišeg dijela na krajnjem jugoistoku (izvorišta Gacke) s 460 m apsolutne visine pa do najnižeg oko ponora u Hrvatskom polju od 415 m, razlika iznosi svega 45 m na dužini od nepuna 34 km.

2. GEOLOŠKA GRADA GACKE ZAVALE

Današnji prirodni okvir zavale Gacke u najužoj je vezi s njegovom prošlošću, koju na temelju geoloških dokaza možemo pratiti otprilike prije 300 000 000 godina (mlađi paleozoik – karbon – perm). Za vrijeme toga razdoblja prostor Gacke, kao i prostor cijele Hrvatske pokriva Sredozemno more. More se zadržalo kroz cijeli mezozoik da bi početkom kenozoika došlo do izdizanja i postepenog formiranja današnjih kontura reljefa.

Najstarije stijene izgrađene su od **vapnenca** i **dolomita** porijeklom iz karbona i perma. Nalazimo ih u podvelebitskim kosama i brežuljcima, gdje je nađeno više fosila morskih algi i ramenonožaca, koralja i drugih morskih organizama. Prijelaz trijasa u juru obilježen je pojavom vapnenca u podnožju Velebita i u sjeveroistočnom dijelu prostora Gacke, dok na istoku prevladavaju dolomiti. Postojanje vapnenačkih breča u seriji vapnenca upućuje na pretpostavku da je bilo jačih pokreta koji postupno formiraju reljefni izgled prostora.

U kenozoiku dolazi do intenzivnog izdizanja terena iznad morske razine, zbog čega dolazi do poremećaja i erozivnog djelovanja egzogenih faktora. Istovremeno, pojedini se dijelovi spuštaju i formiraju zavale. U starijem tercijaru dolazi do značajnih strukturnih poremećaja, a sredinom tercijara prostor se izdiže iznad morske razine. U kvartaru se oblikuje površinski izgled, stvaraju se zavale, bila i vrhovi. Kvartarne naslage formirane su uz površinske tokove, posebno uz tok Gacke i u poljima u kršu.

Egzogenom erozijom **valutice** i **ulomci** starijih stijena nošeni su i taloženi u nižim dijelovima terena. Kvartarom počinje formiranje današnjih polja u kršu i iniciraju se krški nadzemni i podzemni procesi, pa nastaju spilje, podzemna cirkulacija voda, škrape, ponikve, uvale i drugi oblici u kršu. U geološko-petrografskom smislu također se ističe razlika južnoga prostranog poljskog prostora prema

sjevernim udolinama s manjim poljima. Dok je Gacko polje zatvoreno planinskim okvirom građenim od donjokrednih brečastih naslaga, dotle su sjeverne udoline okružene pojasom jurskih više-manje dolomitiziranih vapnenaca, od kojih je izgrađen i glavni sjeverni dio Ostrovice.

Ravan polja sastavljena je od debela pokrova pleistocenskih **šljunaka** na kojima u prilično pravilnom poretku slijede mlađi slojevi **pijeska** i **gline**.

Osamljeni humovi, koji poput otoka strše iz tog naplavnog materijala i izgrađeni su također od donjokrednih breča, upućuju na analogan sastav podloge pokrivene nanosima.

Uzdruž toka Gacke širi se pojas novijeg **aluvijalnog materijala** koji je najprostraniji u gornjem dijelu polja (Sinac – Lešće), zatim se sužava uz sam tok, ponovno se širi na većem prostranstvu u području račvanja kod Otočca i zatim se gubi.

2.1. Tok Gacke od Vivoza do Donjeg Švičkog jezera

Opasnost od poplava grada Otočca otklonjena je 1880. godine izgradnjom novog kanalskog korita, tzv. "**Karlskanal**". Ravnomjerno raspoređeni tokovi prema Švici i Otočcu spriječili su daljnje održavanje većeg broja sporednih rukava u vlažnoj zoni glavnih uređenih korita, čime je omogućeno da presušu.

Poplave Donjeg Švičkog jezera prije izgradnje dovodnih kanala za HE "Senj" bile su redovito svake godine. Postojeći ponori na dnu jezera vrlo su polagano gutali nadošle vode, tako da se razina u njemu često dizala do vrlo visokih kota. Za velikih poplava voda se prelijevala iz Donjeg Švičkog jezera preko prokopa "Buk" u tzv. Pondersko jezero (podno Senjskog bila). Najviša kota terena u tom dijelu udubljena je oko 420 m. Najviša registrirana voda u Donjem Švičkom jezeru bila je 19. lipnja 1962. godine na visini 437,15 m i stvorila je jedinstveno jezero dugo više od 6 km s milijunima kubnih metara akumulirane vode. Danas na tom

prostoru postoji samo Gornje Švičko jezero koje se povremeno puni vodom preko prelivnog sustava kod Šumećice.

2.2. Sjeverni krak Gacke

Sjeverni (desni) krak rijeke Gacke tekao je kroz središnji dio grada Otočca u smjeru Starog Sela i dalje rasjednom linijom uvjetovanim kanalskim tokom prema Drenovu Klanцу i Brlogu.

Dno korita uglavnom je kamenito. Prije ulaska u Drenov Klanac, s desne strane u tok Gacke ulijevali su se potoci **Bukarinovac** i **Sekizovac**.

S morfološkog je stanovišta tok rijeke zanimljiv jer su u tercijarnim brečama stvorena omanja proširenja ili **jezerca** koja su sa **sedrenim** zamuljenišnjih ponora. Ukupno ih je 17, a nižu se od ušća potoka Sekizovca do blizu Babić mosta. Promjer nekih jezera ili "**oka**" iznosi i do 40 m, dok im dubina varira od 6 do 18 m.

Kod naselja Brlog najveći dio voda, Gacke odvajao se prema Kompolju i Hrvatskom Polju, a manji dio u smjeru Gusić polja do završnih ponora "**Rapajinka**". Tok rijeke Gacke kroz Kompolje i Hrvatsko polje narod je zvao "**Guštica**".

U podnožju između Hrvatskog polja i Crnog Kala (neposredno ispod Sjevernog bila) probijen je 1905. godine tunel **Crni Kal** dug 357 m i očišćeno je mjesto poniranja. Propusna moć tunela bila je 1 m³ u sekundi.

2.3. Zona estavela

Pojave estavela vezane su uglavnom uz naslage tercijarnih breča i **vapnenaca** u kojima je zbog određene geološke građe i tektonskih uvjeta došlo do intenzivnijeg formiranja podzemnih kanala kojima protječu vode iz zaleđa, dok u vrijeme viših površinskih, a nižih podzemnih nivoa postojeći površinski vodeni tokovi poniru u ispražnjene podzemne kanale.

Najuočljivija pojava estavela uočena je nizvodno od cestovnog mosta Čovićima na lijevoj obali Gacke.

U toku rada HE "Senj" utvrđen je znatan gubitak na spomenutoj estavelskoj zoni pa je ona injekcionom zavjesom odijeljena od toka rijeke Gacke i tako je smanjeno gubljenje vode. Estavele su regulirane još na nekoliko mjesta uz tok Gacke na potezu od Čovića do Prozora, zatim u podnožju Šumećice i na jugoistočnom dijelu Kompolja.

2.4. Zona ponora

U toku rijeke Gacke uočavaju se (prema J. Poljaku, 1954.) dva osnovna tipa ponora: ponikvasti i pećinski tip **ponora**.

Ponikvasti ponori se uglavnom nalaze u kvartarnom nanosu, a imaju ljevkast izgled s obično teže uočljivom kamenom podlogom. Za vrijeme poplava voda u njima vrlo polagano ponire. Dno ponora vidljivo je obično tek s njihova ruba.

Pećinski ponori oblikovani su u ogoljelim karbonatnim stijenkama na jasno izraženim pukotinama ili sjecištu pukotina, pa je ulaz, odnosno spuštanje u njih moguće do određene dubine ovisno o širini podzemnih kanala, te o njihovoj zapunjenosti nanesenim materijalom.

Ponor **Perinka** je poseban oblik ponora (prema J. Poljaku, 1954.) spominjan kao **ponor okno**. Iako je njegov otvor na površini okrugao i premda se nalazi u kvartarnom nanosu, desetak metara niže je prolaz u dubinu kao uska izdužena pukotina koja je naknadnim utjecajem korozije i erozije znatno proširena. Ponor Perinka ili jama Perinka ima otvor na koti 406 m n. v. I istražena je do 40 m dubine. Prilikom speleološkog istraživanja (S. Božičević i drugi) uočen je nastavak ponora, ali se zbog preuskih šupljina dalje ne može sići. Dublje se čuje šum vode (udaljen tok) premda je na površini polje potpuno suho.

3. GACKA POSLIJE IZGRADNJE HE “SENJ”

Realizacija hidroenergetskog iskorištavanja vode Gacke za pokretanje postrojenja u Grabovoj (kod Svetog Jurja) omogućena je nakon izgradnje triju tunela ukupne dužine od 35 km, a zatim 5 km dovodnih kanala i izgradnje kompenzacijskog bazena u Gusić polju (zapremnine 1,4 milijuna m³ vode). U vodotoku rijeke Gacke izgrađena je još brana **Vivoze** na sjevernom kraku Gacke. Do 1965. godine tu je bila stara ustava Vivoze, kojom se voda Gacke usmjeravala u sjeverni ili prelijevala u južni krak, već prema potrebi mlinova i pilana uz vodotok, a kasnije i male hidroelektrane u Švici. Preko nove brane Vivoze ispušta se kao nužno potreban biološki minimum vode u odsječeni sjeverni krak. Prema vodoprivrednoj suglasnosti i radi biološkog minimuma određeno je ispuštanje 150 lit/sek. vode dva puta dnevno po deset minuta (ukupno 180 m³ na dan ili oko 60 000 m³ godišnje).

Druga višeznačna promjena toka Gacke nastala je kod naselja Šumećica. Ustavom “Šumećica” tu je voda reguliranog korita Gacke usmjerena u novoiskopani kanal dužine 1 472 m do tunela Gornja Švica – Marasi (Brlog) dugog 9 200 m.

Kroz ustavu “Šumećica” mogu se propuštati i najveći dotoci Gacke, ali stari tok prema Gornjoj Švici nije još potpuno reguliran i uređen za predviđene protoke. Sada starim tokom u Švici otječu samo viškovi vode, te i one vode koje se ispuštaju za vrijeme iznenadnih kvarova, popravaka ili generalnog remonta. Tada vode Gacke mogu plaviti dno Donjeg Švičkog jezera.

3.1. Negativne posljedice nastale izgradnjom HE “Senj”

Izgradnjom potpuno novog sustava, umjesto regulirane drenaže u okviru sistema hidroelektrane “Senj,” prekinut je sjeverni krak rijeke Gacke u dužini od 30 km i južni (lijevi) krak u dužini od 10 km. U svezi s tim nastupile

su negativne posljedice za pučanstvo grada Otočca i njegovih rubnih naselja (Šumećica, Švica, Kompolje, Hrvatsko Polje), a to su:

- najvrijednije poljoprivredno zemljište u okolici Otočca izloženo je suši;
- napušteni kanal u samom gradskom području postao je nezdravo močvarno žarište;
- Švičko jezero (Donje) je nestalo, a time i poznato atraktivno slapište u Švici
- “**male Plitvice**”, s nizom starih mlinica i HE “**Švica**” (jedna od prvih elektrana na području Hrvatske);
- plodne livadske površine izgubile su svaku vrijednost.

4. HIDROGRAFSKO STANJE GACKE

Rijeka Gacka ubraja se među **tri najpoznatije vode bogate pastrvama na svijetu**, a također je po **kvaliteti** vode za piće u istom rangu.

Dubina vode varira od 1 do 8 metara. U izvornom dijelu dno je djelomično kamenito i obraslo je s podvodnim biljem, a na plićacima s malim brzacima ima i šljunkovitih mjesta. Nizvodno dno postaje sve više muljevito i jako obraslo podvodnim biljem. Korisna vodena površina (k.v.p.) rijeke Gacke iznosi od vrela do Otočca ukupno 43,79 ha.

4.1. Fizičko – kemijska svojstva

4.1.1. Temperatura - temperatura rijeke Gacke u tijeku godine vrlo malo oscilira. Po mjerenjima obavljenim u mjesecima ožujak, lipanj, listopad, siječanj, prosječna temperatura u Gackoj iznosi 9,52 °C. Najniža temperatura izmjerena je u siječnju i iznosila je 7,1 °C, a najviša 10,8 °C u lipnju. Zbog činjenice da su temperature rijeke Gacke bez većih oscilacija, izmjerene vrijednosti su u granicama optimalnih temperatura za razvoj pastrve.

4.1.2. Kisik – količina rastopljenog kisika u rijeci Gackoj kreće se u granicama od 9,1 do 13,5 mg/l. Stoga je voda Gacke

prezasićena kisikom, što je u vezi s jakom asimilacijom. Voda Gacke blago je **alkalna**, što pogoduje razvoju pastrve (salmonidae). Rijeka Gacka bogata je **kalcijevim solima**, što znači da je zasićena ugljičnom kiselinom.

4.2. Biološka svojstva

4.2.1. Flora – biljni svijet rijeke Gacke vrlo je bujno razvijen zbog navedenih razloga, kao i razmjerno sporog toka vode. U Gackoj je utvrđeno da postoji 25 različitih biljnih vrsta, a najznačajnije su **mahovina** (Fontinalis antipyretica), **Alge** (Diatomea) i dr.

4.2.2. Fauna – obilje flore i povoljni fizičko-kemijski uvjeti rijeke Gacke povoljno utječu na razvoj faune. Najugodnije životne uvjete nudi muljevito dno rijeke i podvodno bilje. U cjelokupnoj populaciji faune s najvećim brojem vrsta (32) zastupljena je skupina Diptera. Porodice riba jesu: potočna pastrva, kalifornijska pastrva, lipljan, bodorka, linjak, štuka i čikov.

5. POKRAJINA GACKA U PROŠLOSTI

Gacka je jedna od najstarijih hrvatskih **pokrajina**, čiji se žitelji Gačani spominju već na početku 9. stoljeća, točnije 818. godine u vrijeme nastanka i formiranja ranosrednjovjekovne hrvatske države.

Dr. Ivan Mužić tvrdi da naziv Gacka potječe od starog etnonima **Got**, što znači oblast Gota. Dakle, prema njemu su, držeći se franačkih izvora, Gačani kao "**natio Guduscanorum**" zapravo narod Gota. Knez **Borna** je prvo hrvatski vladar kojega su nazivali

"**dux Guduscanorum**", tj. vođa Gačana. Prema dr. I. Mužiću, Borna je stolovao u Gackoj a svoju vlast proširio je na Dalmaciju i Liburniju. Prostor današnje Gacke protezao se tada od rijeke Raše do rijeke Une. Krajem 9. i početkom 10. st. Vlast u Gackoj ima **ban**.

Za vrijeme hrvatskih vladara – kraljeva (Trpimirovića), Gacka gubi značenje središnjega državnog prostora, koji se pomiče na područje sjeverne i srednje Dalmacije.

Dolaskom mađarskih kraljeva na vlast u Hrvatskoj (od 1102. godine), a za kralja Andrije II, Gacka je 1219. godine darovana **templarima** (crkveni red). Nedugo zatim (1241. godine) Gacku pustoše Mongoli.

Krajem 13. st. javljaju se knezovi krčki, kasnije nazvani **Frankopani** (Frangepanes) koji su Gacku dobili u posjed 1290. godine i zadržali je sve do 1468. godine. Frankopani su imali utvrđene gradove (Otočac, Prozor, Brlog, Dabar ...) a gradili su crkve, pomagali samostane i uopće, razvijali kulturu i pismenost.

Za vrijeme **Žigmunda** (Sigismunda) Frankopana u Otočcu je 1460. godine uspostavljena **biskupija** koja je postojala do 1534. godine, tj. sve do prodora Osmanlija.

Godine 1527. Krbava i Lika dolaze pod tursku vlast, a Gacka i Otočac postaju

granično područje izloženo čestim osmanlijskim napadima. Tako od početka 16. st. Gacka

doživljava **egzodus**, odakle se stanovništvo masovno iseljava prema sjevernoj Hrvatskoj, Mađarskoj i Austriji. Ostaju naseljena samo utvrđena naselja: Otočac, Prozor, Brinje.

Da bi spriječio osmanlijske prodore ugarski kralj Matijaš Korvin ustanovio je 1469. godine **Senjsku kapetaniju** kojoj su od 1538. godine pripali i Otočac i Brinje.

Za potrebe obrane Gacke i Otočca sagrađena je 1619. godine utvrda **Fortica**. Bilo je to dvokatno utvrđenje s tri kule na kamenitom brdu nasuprot zidinama **Staroga grada** (Donji grad).

Do konačnog izгона Osmanlija iz Like i Krbave 1689. godine u Gackoj se vodilo nekoliko uspješnih bitaka.

Marko Mesić, Vojna granica pretrpjela je novu reorganizaciju. Cijelo područje Gacke predano je na upravljanje Krajiškoj upravi u Karlovcu. Na pusti gacki prostor planski se naseljavaju doseljenici iz Gorskog kotara, Kranjske, Primorja i sjeverne Dalmacije. Od stare otočke **kapetanije** formirana je 1746. godine slavna Otočka **pukovnija** (regimenta), koja će postojati sve do ukidanja Vojne krajine (krajem 19. st.).

Gaćani su u tijeku 18. st. sve do sredine 19. st. sudjelovali ne samo u ratovima s Osmanlijama braneći austrijsku carevinu nego su morali ratovati diljem Europe za potrebe bečkog dvora. U tim ratovima, a posebno u gušenju mađarske revolucije 1848. godine, isticali su se svojim junaštvom za što su dobili ugledna carska priznanja. Razvojačenjem Vojne granice 1881. godine gacki prostor ulazi u sastav civilne Hrvatske, a s njom 1. prosinca 1918. godine u južnoslavensku zajednicu, pod dinastijom Karađorđevića.

Grof **Petar Zrinski** je s Otočanima 1655. godine dva puta potukao Osmanlije 1657. g. Otočani i Senjani su na Gusić polju razbili 6 000 Osmanlija, da bi 1663. g. **Petar Zrinski** i **Fran Krsto Frankopan** sa svojih 2 000 vojnika potukli kod **Jurjevih stijena** (kod Zalužnice) 8 000 Osmanlija i konačno osujetili daljnje osmanlijske upade u dubinu slobodnog hrvatskog područja. Nakon progona Osmanlija iz Krbave i Like, u čemu se posebno istaknuo brinjski pop

Godine 1941. Otočac i Vrhovine pripali su Velikoj župi Gacka i Lika. Za vrijeme 2. svjetskog rata u Otočcu je održano prvo zasjedanje ZAVNOH-a, prvog partizanskog predstavničkog tijela Hrvatske. Svršetkom 2. svjetskog rata Otočac postaje kotarsko mjesto. Godine 1991. stanovnici Otočca doživjeli su svoju katarzu u ratu sa srbočetnicima i tzv. JNA, kada je grad razaran s kopna i zraka (više od 40 000 projektila), a trećina prostora Gacke okupirana. Ipak i tada, kao i mnogo puta u povijesti, grad Otočac ostao je nepokoren a obranilo ga je domaće stanovništvo.

Otočac je od 1993. godine dobio status grada i nalazi se u Ličko-senjskoj županiji.

5.1. Stanovništvo Gacke

Prostor Gacke nastanjen je već u paleolitikumu, a najstariji lokalitet iz toga razdoblja nalazi se u Pećini u Ličkom Lešću (prijelaz iz starijeg u mlađe kameno doba – mezolitik). Tragove iz razdoblja srednjeg i kasnog brončanog doba nalazimo u špilji Bezdanjači kod Vrhovina, što je jedna od najstarijih nekropola u Europi s otkrivenih više od 250 kostura.

Iilirsko pleme **Japodi** javlja se na cijelom prostoru Gacke i šire u kasno brončano doba u 9. i 8. st. prije Krista. Japodska kultura bila je izuzetno bogata i živa, a djelomično se razlikuje od kultura ostalih ilirskih plemena. Japodi su većinom živjeli u svojim gradinama koje su gradili na vrhovima nižih zaobljenih brežuljaka: Crkvina (Avendo), Veliki i Mali Vital, Švica i dr. Kultura obrade **bakra** i izrada izuzetno bogatog nakita od jantara i stakla doživjela je puni procvat u vrijeme starijeg željeznog doba (8. do 5. st. prije Krista). U bogatim se nalazima osobito ističu prekrasno obrađena ogjavlja i japodske kape, koje etnolozi smatraju pretečama današnje crvene muške kape s kratkim resama (“**crljena kapa**”, neki je zovu i lička kapa).

Mirni život Japoda počeli su u 2. st. pr. Krista remetiti Rimljani. Gotovo dva stoljeća Japodi su s njima ratovali s promjenjivom ratnom srećom. Godine 35. pr. Krista pokorio ih je rimski car Oktavijan.

Živa prometna aktivnost dovodi u Gacku mnoštvo rimskih vojnika koji donose i rimske kultove. U 2. i 3. st. iz Senie (Senja) prenosi se vrlo rašireni kult boga **Mitre**, boga Sunca (Čoviće – reljef boga Mitre u živoj stijeni).

Slabljenjem rimske moći u Gacku su počeli prodirati barbarski narodi. Krajem 5. st. dolaze **Goti**, a u 7. st. dolaze **Hrvati**. Dolaskom Hrvata na područje Gacke i širenjem svoga imena i utjecaja na druge narode, za vrijeme najveće moći tadašnje europske velesile Franačke, stvaraju se prvi nukleusi hrvatske srednjovjekovne države upravo na području Gacke. Iz Gacke je knez **Borna** proširio svoju

vlast na Dalmaciju i Liburniju i stvorio prvi veći državni prostor pod hrvatskim imenom.

Srednjovjekovnih podataka o žiteljstvu u Gackoj nema. Ostalo je samo zabilježeno da je do početka 16. st. odnosno do prodora Osmanlija prostor Gacke bio izuzetno gusto naseljen.

Među prvim naseljenicima u Otočac su došli **senjski uskoci**, obavljajući vojničku službu u utvrđenim gradovima i kulama.

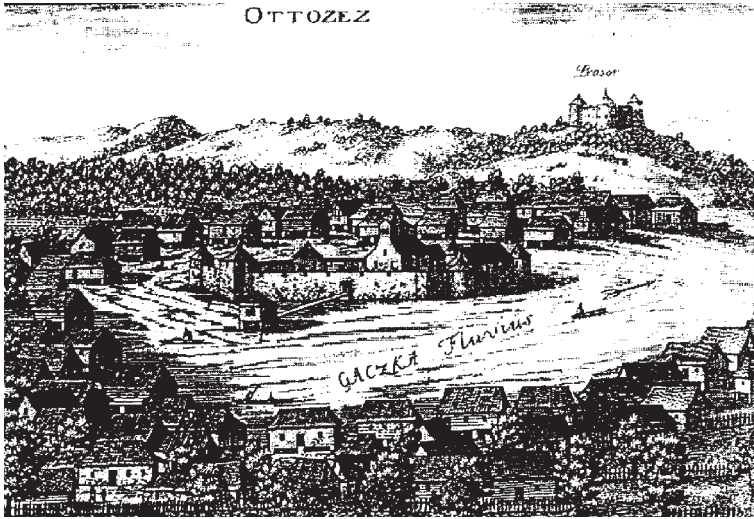
Početkom 17. st. Petar Zrinski naseljava prve **vlaške** rodove pravoslavne vjere koji su govorili štokavskom ijekavicom.

Veći val ponovnog planiranog naseljavanja ovih tada pustih prostora bio je nakon izгона Osmanlija iz Krbave i Like 1690. g. Novonaseljeno stanovništvo bilo je rimokatoličke vjere: naseljenici iz Gorskog kotara donijeli su čakavski dijalekt, Bunjevci štokavsku ikavicu a naseljenici u Kuterevo poddijalekt kajkavskog dijalekta.

Svoj je demografski vrhunac Gacka doživjela krajem 19. st. i početkom 20. st. U kasnijem se razdoblju broj žitelja smanjuje iseljavanjem u Slavoniju i prekomorske zemlje. Gubitak stanovništva u II. svjetskom ratu bio je golem. Nakon II. svjetskog rata masovno se napuštaju sela i odlazi u gradove. Iseljavanje je bilo rezultat jugoslavenske – prosrpski orijentirane politike koja je poticala proces iseljavanja i promjene nacionalne strukture.

Pokazatelj kretanja broja stanovnika u pokrajni Gackoj – bivša općina Otočac:

Godina	Broj stanovnika
1931.	48 610
1948.	40 906
1953.	37 889
1961.	33 473
1971.	30 579
1981.	26 502
1991.	24 992

5.2. Grad Otočac

Otočac (5404 stanovnika) središte je cijele pokrajine Gacke i sjedište istoimenog gradskog upravnog područja. Po mišljenju mnogih povjesničara, Otočac se prvi puta spominje na Bašćanskoj ploči (1100 g.). U to vrijeme benediktinski samostan sv. Nikole u Otočcu bio povezan sa samostanom sv. Lucije u Baškoj na otoku Krku.

Otočac svoj naziv i opstanak duguje riječnom otoku, koji je opstao sve do 18. st. Otočić usred rijeke Gacke bio je utvrđen zidinama i kulama radi obrane. Prići mu se moglo samo čamcem. To ga je činilo gotovo neosvojivim te Otočac u 13. st. svoje povijesti nikada nije bio pokoren. Ostali žitelji izvan otoka gradili su na rijeci sojenice, a u slučaju opasnosti odlazili na otok odakle su se branili.

Prva sačuvana **darovnica** u Otočcu datira iz 1300. g. kada napuljski kralj Karlo II daruje zemlju i grad Otočac **Dujmu II.**, knezu krčkom. Knezovi krčki, kasnije nazvani Frankopani, dali su utvrditi grad. Također, gradili su crkve i poticali kulturu i pismenost.

U toku tri stoljeća knezovi krčki su boravili u Otočcu: **Dujam II, Fridrik III, Žigmund (Sigismund)** i **Martin Frankopan**.

Za vrijeme Žigmunda Otočac je doživio svoj procvat. Papa Pio II. utemeljio je 5. ožujka 1460. g. Otočku biskupiju, kolegijalnu crkvu sv. Nikole uzdigao je u katedralu, a Otočac je dobio papinskom poveljom status grada – **civitas**.

Otočac se počinje razvijati i izvan gradskih zidina tek sredinom 18. st. kad je turska opasnost prestala i kad je grad postao sjedištem Otočke pukovnije.

Carica Marija Terezija učinila je grad 1746. velikim **trgovištem**. Već je 1727. osnovala u Otočcu **trivijalnu** školu, a 1782. krajišku glavnu školu. Hrvatski general Nikola Maštrović 1844. g. u gradu je osnovao **kazalište** koje je davalo predstave na njemačkom i hrvatskom jeziku.

Rijeka Gacka dijeli grad na Gornji i Donji grad (prije utvrđen grad). Središte je Gornjega grada crkva Presvetog Trojstva, prostrana jednobrodna građevina sa zaobljenim svetištem i s tri bočne kapele sa svake strane.

5.2.1. Prometno – gospodarska uloga Otočca

U prometnom pogledu optimalni položaj središnjeg mjesta Gacke pokrajine jest u prostoru račvanja rijeke Gacke. Tu je kontakt otvorenog polja na jugu i uzdužnih udolina s njihovim proširenjima na sjeveru. To je prostor koncentracije svih unutrašnjih putova pokrajine Gacke:

1. Na sjeverozapad **Brloško-kompoljskom udolinom, podnožjem Senjskog Bila za Vratnik – Senj i Brinjski kraj**
2. **Švica – Krasnarska udolina – sedlo Oltari – Jurjevo**
3. Na sjever veza s **Drenovim Klancem**

4. Na zapad – sjeverozapad Drenov Klanac – Dabar – Doljane

5. Na istok preko dolomitnih udolina – polja za Krjavu i zapadnu Bosnu

6. Na jugoistok za otvoreni poljski prostor i Središnju ličku zavalu

Prirodna orijentacija svih unutrašnjih veza koncentrirana je dakle u području hidrografki važnog račvanja rijeke Gacke i značajne funkcije križišnog središta na glavnim komunikacijama između: središnje Pansonske Hrvatske i Dalmacije, te zapadne Bosne i sjevernog Hrvatskog Primorja.

Aktivan trgovački promet i razvijena trgovačka tradicija potakli su vrlo rano stvaranje prvih malih industrijskih poduzeća.

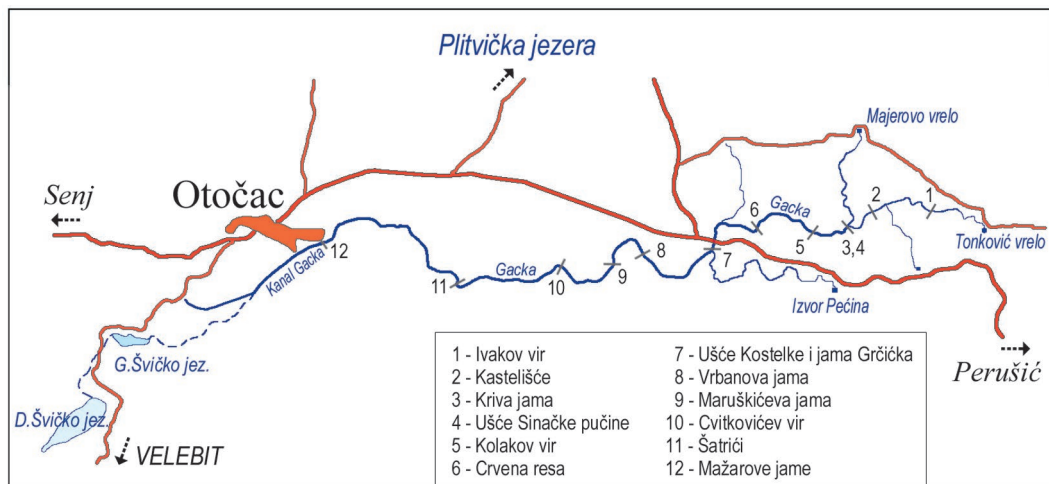
Upravo u vrijeme kada je nakon izgradnje željezničkih pruga oslabila križna funkcija tradicionalnog središta gospodarskih komplementarnih krajeva: Bijačka zavala, Lika,

Primorje, stvaraju se začeci prvih industrija. Između dva svjetska rata Otočac preuzima ulogu prvog i vodećeg “industrijskog” središta južnog dijela Gorske Hrvatske. Tada se razvija građevinska industrija (ciglana), pivovara i drvena industrija.

Poslije II svjetskog rata osniva se industrija kože, tekstilna (“Otex”) i kemijska (“Cosmoschemia”).

U Domovinskom ratu uništen je velik dio gospodarskih pogona, a proces privatizacije i u Otočcu ostavio je svoje štetne posljedice, tako da se danas može govoriti o “uništenju” otočkog gospodarstva.

ZAKLJUČAK

Voda je oduvijek i svagda značila život. Prostranom zavalom između Male Kapele i Plješevice u sjeni ponosnog Velebita prozirnno-zelena i bistra teče mirna i pitoma Gacka.

Tisućljećima uz njene obale žive ljudi, rađaju se, stare i umiru, a svima im je zajednička bezgranična ljubav prema rijeci i gradu. **Reklo bi se da ljudi žive u ovoj pitomj dolini oduvijek.**

Kada su u velikoj seobi u VII stoljeću stigli u ove krajeve naši preci Hrvati, ostali su zaljubljeni u stoljetnu zelenu šumu, u plodnu ravnicu i plahu rijeku. Rijeka im je davala hranu, ali ih je i čuvala od neprijatelja. Na otočiću u sredini njezina toka, , **podigli su utvrdu i dali ime svojoj naseobini Otočac.**

Dok su u sojenicama svakodnevno živjeli, utočište pred neprijateljem i utjehu u službi Božjoj nalazili su u utvrđenom dijelu **grada kojeg je oplakivala zaštitnica Gacka.**

Rijeka Gacka plijeni svojom ljepotom. Neočekivano tiho izvire ispod gudura zavelebitskih brda. Laganog toka, ona vijuga ravnicom doline, kojoj je podarila ime. Naziv Gacka, kako tvrde poznati jezikoslovci, kao akademik dr. Petar Šimunović, dolazi od riječi **g a t** , što znači **j a z**. **Samo bi ime time rijeka dugovala**

svojim strmim obalama i dubokoj vodi. Tek ponegdje Gacka je pokazivala svoju živahnost, ali su joj ljudi ukrali biserne slapove u Švici. Od njezina praiskonskog toka, Gackoj je preostalo svega osamnaestak kilometara, od Sinca do Vivoza. Dalje je rijeka ukroćena kanalima i odvedena tunelom kroz Gusić polje u umjetno jezero.

Izgradnjom sustava HE “Senj”, učinjene su teške negativne posljedice za prostor Gacke, grada Otočca i njegovih prigradskih naselja. Sada smo ponovno u situaciji da nam se u Gackoj učini novo zlo i to izgradnjom autoceste Zagreb – Split. Planirana i predložena trasa kroz Gacko polje uništila bi cjelokupni prostor Gackog polja ne samo u turističkom smislu već bi imala izravni negativni utjecaj na okoliš i vodoopskrbu stanovništva u krugu od 200 m.

Nadamo se da će prevladati razum nad interesima i da se neće ponoviti još jedan zločin nad prirodom i ljudima.

LITERATURA :

Grupa autora:

Geografija SR Hrvatske – Gorska Hrvatska, Zagreb

Zavod za ribištvo:

Ribarska osnova rijeke Gacke, Ljubljana 1978.

Srećko Božičević:

Kroz naše špilje i jame, Zagreb 1984.

Srećko Božičević:

Krš Jugoslavije, Zagreb 1984.

Miljenko Bilen:

Gegrafski horizont – Neke hidrogeografske karakteristike i značenja rijeke Gacke, Zagreb 1981.

Katijele Gomerčić:

Hydrografska i ihtiološka osnova rijeke Gacke – maturalni rad, Otočac 1999.

Ante Jelavić:

Priroda krša i krških polja , Split 1982.

Grupa autora:

Prirodna osnova geoprostora, Zagreb 1986.

Dane Pejnović:

Srednja Lika, Gospić 1985.

Grad Otočac 1,

Otočac 1994.

Grad Otočac 3,

Otočac 1997.

Grad Otočac 4,

Otočac 1998.

Milan Štefanac Ćićo:

Gacka, Otočac 1999.

Dragutin Hirc:

Lika i Plitvička Jezera, Rijeka 1996.

Milan Kranjčević:

Kompolje, Otočac 1998.

Feletar-Jelić-Magoš-Milić-Stiperski:

Geografija 4, Nakladna kuća "Dr. Feletar", Zagreb 2000.

Turistički vodič:

Gacka – zemlja i voda, Otočac 1999.